

การศึกษาวิเคราะห์และเปรียบเทียบพุทธปรัชญากับสังคมวิทยา

A Comparative Study and Analysis of Buddhist Philosophy and Sociology

พระมหาคมคาย สิริบุญโญ^{1*} และ นฐนกร ธงพุทธานนท์²
Phramaha Komkai Singtong^{1*} and Notnargorn Thongputtamon²

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์เลย^{1,2}
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Roiet Buddhist College^{1,2}

*Corresponding Author's Email: komkai.singh@gmail.com

(Received: October 26, 2021 | Revised: March 21, 2022 | Accepted: April 8, 2022)

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์ดังนี้ 1) เพื่อศึกษาความหมาย ความเป็นมา วิธีการของพุทธปรัชญา 2) เพื่อศึกษาความหมาย ความเป็นมา หลักการของสังคมวิทยา 3) วิเคราะห์เปรียบเทียบพุทธปรัชญาและสังคมวิทยา จากการศึกษาพบว่า พุทธปรัชญามาจากแนวความคิดในการแสวงหาความรู้โดยอาศัยหลักความจริงภายนอกและความจริงภายใน ซึ่งหลักการค้นหาความจริงเหล่านั้นต้องกำกับด้วยสติและปัญญา จุดมุ่งหมายของสังคมวิทยาคือ การอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมเพื่อให้เราเข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ พฤติกรรมของตนเองและผู้อื่นได้อย่างมีหลักเกณฑ์ที่เป็นวิทยาศาสตร์ เพื่อทำความเข้าใจบทบาท สถานภาพ ของมนุษย์ที่มีต่อสังคม เพื่อช่วยให้คนในสังคมปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมต่างๆ ได้

คำสำคัญ : พุทธปรัชญา, สังคมวิทยา

Abstract

This article has the following objectives: 1) To study the meaning, background, method of Buddhist philosophy 2) To study the meaning, background, principles of sociology 3) Analysis of Buddhist philosophy and sociology. According to the study, it was found that Buddhist philosophy comes from the idea of seeking knowledge based on external truths and inner truths, which he principle of finding those truths must be directed with mind and wisdom. The aim of sociology is to describe human behavior in society so that we can understand human nature, the behavior of oneself and others with scientific criteria. To understand the role of humanity in society. To help people in society adapt to various social conditions.

Keywords: Buddhist philosophy, Sociology

1. บทนำ

ปรัชญาคือการแสวงหาความจริงที่เป็นอันติมะเกี่ยวกับมนุษย์และโลก หรือสากลจักรวาล ภายนอกตัวมนุษย์ด้วยการใช้เหตุผล พุทธปรัชญา คืออะไร คำตอบคือ “พุทธปรัชญาคือหลักคำสอนเรื่องความรู้และความจริงของมนุษย์และโลกตามหลักพุทธธรรมซึ่งศึกษาวิเคราะห์ด้วยเหตุผลทางปรัชญา (คำนำวล คำมณี, 2560, น. 108) ในการศึกษาเรื่องปรัชญามนุษย์ทุกคนจึงต้องอาศัยความรู้โดยแหล่งความรู้มีทั้งอยู่ในธรรมชาติและมีอยู่ในตัวมนุษย์เอง อาจกล่าวได้ว่า แนวความคิดทางด้านปรัชญาเป็นมรดกทางความคิดที่ติดตัวมนุษย์ทุกคนมาตั้งแต่กำเนิด โดยหลักแนวความคิดด้านปรัชญาของมนุษย์ทุกคนสามารถที่จะพัฒนา

ความคิดทางด้านปรัชญาของแต่ละบุคคลได้อย่างเต็มความสามารถทั้งนี้ขึ้นอยู่กับว่าหลักความคิดทางด้านปรัชญาของบุคคลใดจะเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป เพราะคนธรรมดาส่วนมากล้วนมีศักยภาพในการคิดแบบปรัชญา ในวัยเด็กของทุกคนเป็นช่วงเวลาที่แว่นักปรัชญาปรากฏเด็กมีความรู้แต่เพียงสาแต่ความรู้แต่เพียงสักก็ต้องจากเด็กไปสักวันเมื่อถูกพลังอันหนึ่งในใจของเด็กขับไล่ไป พลังอันนั้นคือความอยากรู้อยากเห็น (พระพรหมบัณฑิต, 2564, น. 5) พระพุทธเจ้าคือผู้ที่ประกาศศาสนาของพระองค์เองโดยการนำเอาแนวความคิดทางปรัชญาของตนเองที่มีติดตัวมาตั้งแต่กำเนิดแล้วนำมาพัฒนาด้วยหลักการและแนวความคิดที่เป็นกระบวนการที่พร้อมไปด้วยกับแนวทางของการนำไปสู่กระบวนการพิสูจน์และลงมือปฏิบัติให้เห็นผลที่ชัดเจน ซึ่งภายหลังจากต่อมาหลักแนวความคิดทางปรัชญาของพระพุทธองค์ก็ได้กลายเป็นแนวความคิดทางปรัชญาที่มีความสำคัญและมีความยิ่งใหญ่ที่ทุกคนต่างพากันยอมรับ ซึ่งหลักแนวความคิดทางปรัชญาที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบเรียกว่า สัจจนนิม อันเป็นกฎของธรรมชาติที่มีอยู่ในโลกนี้ที่ไม่ได้มีสิ่งหนึ่งสิ่งใดมาดลบันดาลให้กฎของธรรมชาติเหล่านั้นให้เป็นไป หรืออาจตอบได้อีกอย่างว่าหลักแนวความคิดทางด้านพุทธปรัชญาที่พระพุทธองค์ทรงค้นพบประกอบไปด้วยแง่ความคิดอันเป็นวิธีการที่จะนำไปสู่การค้นหาคำตอบที่แท้จริงที่เกิดจากการสงสัย วิธีการของพุทธปรัชญาจึงเปรียบเสมือนวิธีการที่อธิบายด้วยหลักเหตุและผลเพื่อให้ได้มาซึ่งความจริงโดยใช้หลักของปัญญาเป็นบรรทัดฐาน หรือจะกล่าวอีกอย่างหนึ่งได้ว่าเปรียบเสมือนหลักการทางวิทยาศาสตร์ จานงค์ อติวัฒนสิทธิ์ กล่าวว่า สังคมวิทยาศึกษาสังคมและพฤติกรรมทางสังคมโดยใช้วิธีการแบบวิทยาศาสตร์เช่นเดียวกันกับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติดีคำอธิบายที่สามารถวางเป็นหลักทั่วไปได้ (จานงค์ อติวัฒนสิทธิ์ และคณะ, 2540, น.5) หมายความว่าวิธีการทางสังคมวิทยาจึงหมายถึงการศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับสังคมมนุษย์ที่อยู่ด้วยกันในสังคมตลอดจนถึงการศึกษาถึงปรากฏการณ์ต่างๆ ที่

เกิดขึ้นในสังคมของมนุษย์ เมื่อกล่าวถึงความหมายของคำว่าสังคม ทุกคนมักจะได้อินคำกล่าวที่ว่า มนุษย์เป็นสัตว์สังคม เพราะมนุษย์ไม่สามารถที่จะอยู่โดดเดี่ยวหรืออยู่คนเดียวโดยไม่มีพึ่งพาสังคมของกลุ่มมนุษย์ได้ ซึ่งนั่นก็หมายความว่ามนุษย์ทุกคนที่เกิดมาในโลกนี้มีความจำเป็นที่จะต้องอยู่รวมกันเป็นสังคมเพื่อที่จะได้คอยช่วยเหลือกันและกันรวมทั้งช่วยกันพัฒนาสังคมให้ไปตามความต้องการของคนในสังคมนั้นๆ ถ้าหากสังคมเกิดมีปัญหาทุกคนที่อยู่ภายในสังคมนั้นก็ย่อมหาวิธีการที่จะอธิบายปัญหาเหล่านั้นที่เรียกว่าขบวนการทางสังคมวิทยา ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง กล่าวว่า สังคมวิทยาต้องเข้าใจภาพรวมของทั้งสังคมดูความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ของสังคม และดูว่าชีวิตสังคมดำเนินไปอย่างไร (ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง, 2540, น. 15) นักสังคมวิทยาจึงได้ทำการศึกษาเรื่องราวต่างๆ ในสังคมมนุษย์ตลอดจนถึงการศึกษาการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางสังคมอย่างเป็นระบบเรียกว่ากระบวนการทางวิทยาศาสตร์ (From of Positivism or Science) โดยหลักการเหล่านี้จะเป็นวิธีศึกษาปัญหาอย่างละเอียดเป็นระบบทุกมิติทุกแง่มุมในสังคม ซึ่งจะทำให้ทราบข้อเท็จจริงว่าปัญหาเหล่านั้นเกิดขึ้นมาจากสาเหตุอะไรและจะเกิดขึ้นต่อไปอีกหรือไม่และจะแก้ไขอย่างไรต่อไป โดยวิธีการทางสังคมวิทยาที่กล่าวมาสามารถที่จะวิเคราะห์สังคมมนุษย์ในแง่ของกระบวนการที่จะพัฒนาสังคมมนุษย์ต่อไป ถึงแม้ว่าทุกคนจะมองว่ากระบวนการศึกษาแบบสังคมวิทยายังไม่สามารถให้ข้อสรุปได้อย่างชัดเจนเหมือนกับขบวนการทางวิทยาศาสตร์แต่หลักการศึกษาดังกล่าวก็พยายามที่จะหาข้อสรุปเป็นธรรมและเที่ยงตรงมากที่สุด เพื่อเป็นการพัฒนามนุษย์ในสังคมให้อยู่กันอย่างมีความสุข

2. การศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับพุทธปรัชญา

2.1 ความเป็นมาของพุทธปรัชญา

เมื่อกล่าวถึงศาสนาทางด้านฝั่งตะวันออกมีคำกล่าวกันว่าศาสนากับปรัชญาจะแยกกันไม่ออก ซึ่งที่เป็นเช่นนี้ก็ต้องยอมรับกันว่าในครั้งสมัยก่อนการเกิดขึ้นของศาสนาในอินเดียได้มีคัมภีร์หนึ่งที่ผู้คนพากันยอมรับเป็นหลักคำสอนของคนในยุคสมัยนั้นกล่าวคือคัมภีร์พระเวทเป็นคัมภีร์ศาสนาที่พวกพราหมณ์ได้รวบรวมขึ้นจากบทเพลงสวดในเวลาทำศึกและการสังเวย เรียกว่า ฤคเวท ซึ่งได้พูดถึงสภาพสังคมของชาวอารยันในสมัยนั้น (คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2550, น. 6) ซึ่งภายหลังจากต่อมาด้วยเหตุที่คัมภีร์ไม่มีความชัดเจนและไม่สามารถที่จะวิพากษ์วิจารณ์คำสอนเหล่านั้นได้จึงทำให้มีอีกกลุ่มหนึ่งที่ไมยอมรับการปฏิบัติตามหลักคำสอนในคัมภีร์พระเวทที่เรียกกันว่า กลุ่มนาสติกะ (ปฏิเสธคัมภีร์พระเวท) เช่น ศาสนาพุทธและศาสนาเชน ด้วยเหตุเหล่านี้จึงเป็นที่มาของการเกิดการโต้แย้งกันระหว่างศาสนาทำให้เกิดมีผู้คนพากันมองเห็นโลกทัศน์ (มุมมอง) ของความหมายศาสนาที่แตกต่างกันหากใครมีโลกทัศน์ที่ชัดเจนและตอบโจทยปัญหาเหล่าที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทางศาสนาได้ก็จะเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปจึงเท่ากับว่าเป็นโลกทัศน์ของคนๆนั้น ในยุคที่มีแต่ความขัดแย้ง พุทธปรัชญาได้ถือกำเนิดโดยการค้นพบของพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นหลักคำสอนที่จัดอยู่ในกลุ่มนาสติกะ ซึ่งมีลักษณะคำสอนจัดอยู่ในกลุ่มที่ปฏิเสธคำสอนในคัมภีร์พระเวทโดยมีหลักแนวความคิดทางปรัชญาและวิธีการปฏิบัติทั้งภาคทฤษฎีและภาคของการปฏิบัติที่แตกต่างกัน ซึ่งในกระบวนการหลักคำสอนของพุทธปรัชญาจะมุ่งเน้นในวิธีการแสวงหาแนวความคิดที่จะเข้าไปถึงซึ่งความหลุดพ้น (ความจริง) จากการเวียนว่ายตายเกิดที่เป็นวัฏจักรของชีวิตของผู้คนที่ยังไม่ได้หลุดพ้น โดยหลักคำสอนเหล่านั้นผ่านกระบวนการคิดและทดลองปฏิบัติจนพิสูจน์ได้และได้นำมาเปิดเผยถึงแนวความคิดและหลักวิธีการปฏิบัติเหล่านั้น โดยประวัติ

และความเป็นมาของพระพุทธศาสนาก่อนที่จะมาเป็นหลักแนวความคิดพุทธปรัชญา เจ้าชายสิทธัตถะ หรือพระสมณโคตมะ เป็นผู้ที่ทำให้กำเนิดการเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาก่อนนั้นพระองค์ทรงประสูติในวรรณะกษัตริย์ตามระบอบวรรณะของศาสนาพราหมณ์ในสมัยนั้น พระองค์เป็นพระโอรสของ พระเจ้าสุทโธทนะ ผู้ครองกรุงกบิลพัสดุ์ กับพระนางสิริมหามายา หลังจากนั้นเมื่อถึงช่วงระยะหนึ่ง พระองค์ก็ทรงออกบวชเพื่อค้นหาความจริงของชีวิตที่มีความคิดที่ว่าโลกที่เราอยู่นี้เต็มไปด้วยความทุกข์ ภายหลังจากที่พระองค์ออกบวชอาศัยความเป็นนักบวชเที่ยวแสวงหาวิธีการที่จะเข้าถึงแห่งความหลุดพ้นจากความทุกข์เหล่านั้น พระองค์ก็ทรงได้ทดลองผ่านกระบวนการทางความคิด (ปรัชญา) พร้อมกับการลงมือทดลองปฏิบัติเป็นเวลาเกือบ 6 ปี จวบจนกระทั่งพระองค์ได้ค้นพบแล้วว่าหลักแนวความคิดและกระบวนการเหล่านั้นเมื่อลงมือปฏิบัติจะสามารถเข้าถึงความหลุดพ้น (ความจริง) นั้นได้ ภายหลังจากนั้นพระองค์ก็ทรงได้ออกนำกระบวนการแนวคิดความเหล่านั้นมาประกาศเผยแพร่ออยู่ 45 พรรษา จวบจนกระทั่งเมื่อพระองค์มีพระชนมายุ 80 พรรษา พระองค์ก็ทรงได้เสด็จดับขันธปรินิพพาน คงเหลือไว้เพียงหลักแนวความคิดเหล่านั้นให้คนรุ่นหลังได้นำมาทดลองและลงมือปฏิบัติสืบต่อไป

2.2 ความหมายของพุทธปรัชญา

ความหมายของพุทธปรัชญาในทัศนะของนักวิชาการทางศาสนา หลายท่านได้กล่าวไว้ว่า พุทธปรัชญา คือ เป็นปรัชญาที่ค้นพบโดย พระพุทธเจ้า เป็นปรัชญาที่ตระหนักในความจริงที่เรียกว่า ‘สัจจนิม’ อันเป็นกฎธรรมชาติ ซึ่งมีอยู่ในโลกไม่มีสิ่งใดมาบิดาตาลให้เป็นไป จึงเรียกว่า ‘ธรรมชาตินิม’ (บุญมี แทนแก้ว, 2544, น. 53) ซึ่งเรื่องหลักการทางธรรมชาตินี้จึงเป็นกฎแห่งความเป็นจริงที่ทุกคนในโลกนี้ต้องยอมรับกฎแห่งธรรมชาตินี้ให้ได้ สอดคล้องกับแนวความคิด

ทางพุทธปรัชญาที่กล่าวไว้ว่าหลักคำสอนเรื่องความรู้และความจริงของมนุษย์และโลกตามหลักพุทธธรรมซึ่งศึกษาวิเคราะห์ด้วยเหตุผลทางปรัชญา รวมทั้งหลักการปฏิบัติของพุทธศาสนิกชนเพื่อเข้าสู่เป้าหมายสูงสุด หลักคำสอนเรื่องความรู้และความจริงของมนุษย์และโลกตามหลักพุทธธรรม (คำนวน คัมภี, 256, น. 108) ดังนั้นในการที่จะเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาจึงต้องอาศัยหลักของปัญญา สอดคล้องกับความหมายที่ว่า พุทธปรัชญา หมายถึง วิทยาการขั้นสูงที่สอนให้มนุษย์รู้จักตัวเอง ผู้อื่นและสิ่งอื่นๆ ตามความเป็นจริงและเป็นวิทยาการที่จะต้องลงมือศึกษาและปฏิบัติด้วยตนเอง โดยมีความหลุดพ้นจากกิเลสตามลำดับขั้นเป็นเป้าหมาย (ธีรโชติ เกิดแก้ว, 2553, น. 24) ซึ่งตามความเป็นจริงแล้วหลักของพุทธปรัชญาจะจำกัดอยู่ในส่วนที่เป็นศาสนธรรมของพระพุทธศาสนาเท่านั้น จะไม่รวมถึงส่วนที่เป็นศาสนา ศาสนบุคคล ศาสนพิธี และศาสนสถานเว้นเสียแต่ว่าส่วนต่างๆ เหล่านี้จะไปเกี่ยวโยงกับศาสนธรรมที่จะต้องศึกษาวิเคราะห์ด้วยการใช้เหตุผลเชิงปรัชญาเท่านั้น (สุนทร ณ รังสี, 2550, น. 45) และวิธีการของพุทธปรัชญา ได้เน้นความสำคัญที่ความคิด ความเชื่อของมนุษย์มากกว่าด้านอื่นๆ เพราะเป็นตัวกำหนด ชี้นำการกระทำทุกอย่างในทุกกิจกรรมที่กระทำ (ชัยวัฒน์ อัดพัฒน์, 2553, น. 76-77) ความคิดของมนุษย์จึงมีความสำคัญในการที่จะพัฒนาเพื่อการนำไปสู่การปฏิบัติอันเป็นแนวทางหลักของศาสนา

จึงสรุปได้ว่า ความหมายของพุทธปรัชญา หมายถึง หลักคำสอนเกี่ยวกับหลักความจริง (สัจธรรม) และหลักปฏิบัติ (จริยธรรม) ในทางของพระพุทธศาสนา ได้มีการนำเอาหลักธรรมคำสอนในทางศาสนามาศึกษาวิเคราะห์ด้วยหลักการบนหลักของเหตุผลตามขบวนการวิธีการของปรัชญาที่จะเป็นการแยกแยะแตกประเด็นที่จะเป็นการนำพาไปสู่เป้าหมายสูงสุดในพุทธศาสนา โดยหลักการและกระบวนการของพุทธปรัชญาจะต้องเป็นไปด้วยหลักการและวิธีการของเหตุผล

บนหลักของการค้นหาความจริง อะไรคือเป้าหมาย อะไรคือจุดหมายสูงสุดในชีวิต โดยนิยามความหมายเหล่านี้เองที่สามารถมองเห็นขอบเขตของพุทธปรัชญาว่า จะจำกัดอยู่ในส่วนที่เป็น ศาสนธรรมของพุทธศาสนาเท่านั้น ซึ่งจะไม่รวมไปถึง องค์ประกอบอื่นๆ เว้นเสียแต่ว่าองค์ประกอบเหล่านี้จะเกี่ยวโยงกับศาสนธรรมจึง จะใช้วิธีการศึกษาวิเคราะห์ด้วยการใช้เหตุผลเชิงปรัชญาด้วยเท่านั้น

2.3 ลักษณะของพุทธปรัชญา

“พุทธปรัชญา เป็นปรัชญาที่ผสมผสานระหว่างปรัชญาและศาสนา ถือกำเนิดในประเทศอินเดีย เมื่อเจ้าชายสิทธัตถะได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า พระองค์ ได้สอนสิ่งที่แตกต่างจากความเชื่อดั้งเดิม ที่สอนให้เชื่ออย่างเดียวหรือเชื่อบางเรื่อง ที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ ด้วยทรงเห็นว่าทฤษฎีทางปรัชญามีใช้เพียงคิดและเชื่อ เท่านั้น แต่ต้องสามารถที่จะนำไปปฏิบัติเพื่อให้บรรลุความดีสูงสุดหรือความสุข สูงสุด (Summum Bonum) ที่เรียกว่า ‘นิพพาน’ ได้จริง จนกระทั่งคำสอนของ พระองค์นั้นเป็นที่เลื่อมใสศรัทธาแก่มหาชนชาวอินเดีย และต่อมาได้มีการเผยแผ่ คำสอนออกไปยังดินแดนต่างๆ สำหรับคำสอนของพระพุทธเจ้า ได้จัดรวบรวมไว้ เป็นหมวดหมู่เรียกว่า ‘พระไตรปิฎก’” (วิโรจ นาคชาตรี, ม.ป.ป., น. 1)

จากบันทึกหลักฐานทางประวัติศาสตร์และคำยืนยันของผู้เชี่ยวชาญด้าน ภารตวิทยานามว่า ศาสตราจารย์ ดร. ลาล มณี โชซี ได้ระบุถึงการค้นพบ รูปปั้น คน ต้นไม้และสัตว์ ซึ่งได้แสดงให้เห็นว่า พุทธปรัชญามีวิวัฒนาการมาจาก แนวความคิด ประเพณี และวัตรปฏิบัติของลัทธิมานะ (ศรมณะ) ยติ (ผู้สำรวม อินทรีย์) มุณี ฤๅษี หรือฤๅษี อย่างไรก็ตามโดยทั่วไปแล้วนักปราชญ์ทั่วไปมีแนวคิด ว่าพุทธปรัชญาเกิดขึ้นจากการปฏิรูปศาสนาพราหมณ์โบราณ (Old Brahmanism) หรือศาสนาพระเวท (Vedicism) เช่น ดร. เอ็ส ราธฤๅษณ์ ที่ เขียนในคำนำหนังสือ เรื่อง 2500 Year of Buddhism ว่า พุทธปรัชญานั้นมีได้

เกิดขึ้นในฐานะศาสนาใหม่ หรือเป็นอิสระจากกระแสความคิดด้านศาสนาของอินเดีย พุทธปรัชญาเพียงแต่แยกออกไปจากศาสนาเก่า อาจกล่าวได้ว่าเป็นนิยามใหม่ ซึ่งดูได้จากการที่พระพุทธองค์เห็นด้วยกับคำสอยทางอภิปรัชญา จริยธรรมของศาสนาพระเวทหรือศาสนาพราหมณ์โบราณ แต่พระพุทธองค์ไม่เห็นด้วยและคัดค้านพิธีกรรมทางศาสนาในบางกรณี และทรงนำหลักธรรมคำสอนนั้นมาปฏิรูปวัตรปฏิบัติและความเชื่อเดิม (วิโรจ นาคชาตรี, ม.ป.ป., น. 2)

หากกล่าวเฉพาะพุทธศาสนากับพุทธปรัชญา ก็จะได้ลักษณะเฉพาะว่าพุทธปรัชญามีลักษณะเป็นคำถามส่วนพุทธศาสนามีลักษณะเป็นคำตอบ มีบ่อเกิดมาจากแหล่งเดียวกันคือจิตใจของมนุษย์ ดังนั้น จึงอาจกล่าวสรุปได้ว่า ในการการเปรียบเทียบลักษณะของพุทธปรัชญาอาจกล่าวได้ว่าลักษณะของพุทธปรัชญาจะอยู่ในฐานะเป็นหลักการทางทฤษฎี โดยในส่วนของหลักการของพุทธศาสนาจึงอยู่ในลักษณะของการปฏิบัติ หรือจะกล่าวอีกอย่างได้ว่า หลักการทางพุทธปรัชญามีลักษณะเป็นแนวความคิด ส่วนในหลักการทางพุทธศาสนาเป็นการกระทำ ดังที่กล่าวมาลักษณะการเกิดขึ้นของพุทธปรัชญาเกิดจากความสงสัย ส่วนลักษณะของพุทธศาสนาเป็นการตอบสนองความสงสัยและเป็นคำตอบที่ตอบแล้ว

พุทธปรัชญาจะมีหลักการที่ตั้งอยู่บนหลักการของเหตุและผลจึงจะเรียกว่าพุทธปรัชญาได้ โดยที่มาของหลักความเชื่อที่จะต้องอยู่บนเหตุและผล พระพุทธศาสนาในสมัยพุทธกาลภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าได้ตรัสรู้แล้วได้ทรงแสดงหลักธรรมมุ่งให้เห็นถึงความเป็นศาสนาที่สมบูรณ์ด้วยหลักการของเหตุผลและหลักจริยธรรมที่สามารถจะนำไปปฏิบัติได้จริง กล่าวกันว่าลักษณะของพุทธปรัชญาเป็นหลักการที่ตั้งอยู่บนความมีเหตุและผล กล่าวคือก่อนที่จะทุกคนจะมีความเชื่อหรือลงมือปฏิบัติตามในสิ่งใดสิ่งหนึ่งทุกคนควรที่จะใช้หลักการพิจารณาญาณหรือใช้สติปัญญาตรึงตรองใคร่ครวญก่อนที่จะตกลงปลงใจเชื่อหรือลงมือปฏิบัติตามสิ่งเหล่านั้น โดยหลักการที่มาของลักษณะพุทธปรัชญาที่จะตั้งอยู่บน

หลักธรรมคำสอนในหลักของกาลามสูตรที่พระพุทธองค์ตรัสสอนแก่ชาวกาลามะ อันเป็นหลักในการพิจารณาความเชื่อสิบประการ คือ

1. อย่าปลงใจเชื่อสิ่งใดโดยฟังตามกันมา
2. อย่าปลงใจเชื่อสิ่งใดที่ยึดถือสืบๆ กันมา
3. อย่าปลงใจเชื่อสิ่งใดตามคำเล่าลือ
4. อย่าปลงใจเชื่อสิ่งใดโดยการกล่าวอ้างตามคัมภีร์
5. อย่าปลงใจเชื่อสิ่งใดโดยคิดเอาเอง
6. อย่าปลงใจเชื่อสิ่งใดโดยการคาดคะเน
7. อย่าปลงใจเชื่อสิ่งใดโดยพิจารณาตามลักษณะอาการ
8. อย่าปลงใจเชื่อสิ่งใดเพราะความเห็นของตน
9. อย่าปลงใจเชื่อสิ่งใดเพราะผู้พูดสมควรเชื่อได้
10. อย่าปลงใจเชื่อสิ่งใดด้วยคิดว่าผู้นี้เป็นครูของเรา (ที. ปา. 11/224/231)

เมื่อพิจารณาในความหมายและหลักการของหลักธรรมในกาลามสูตรทำให้ทราบได้ว่าจุดเป้าหมายของหลักธรรมในคำตรัสสอนนี้มีพระพุทธองค์มีความประสงค์ที่จะมุ่งหมายให้บรรดาเหล่าสาวกของพระพุทธองค์ให้พากันตั้งอยู่บนหลักการเหตุและผลในการมีสติปัญญาในการวินิจฉัยสิ่งใดที่ควรเชื่อหรือไม่ควรเชื่อตามพุทธประสงค์ของพระองค์ ดังนั้นเมื่อจะกล่าวถึงลักษณะของพุทธปรัชญาพอที่จะสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

1. มีลักษณะเป็นแบบปฏิบัตินิยม คือ หลักแนวทางของอริยสัจ
2. มีลักษณะที่จะหลีกเลี่ยงการโต้แย้งทางปรัชญา เช่นปัญหาทางอภิปรัชญาที่เรียกว่า ‘อภิปรัชญาปัญหา’ เป็นต้น
3. มีจุดเริ่มต้นแบบทุกขนิยม คือมุ่งประเด็นเรื่องทุกข์และความดับทุกข์และจบลงที่สุขนิยม

4. มีลักษณะเป็นสังขจนิมมฯ กรรม คือ การกระทำ
5. หลักคำสอนสำคัญของพระพุทธเจ้า: มรรคมรรค 8 หรือ มัชฌิมาปฏิปทา
6. กฎสากลในธรรมชาติ: พุทธปรัชญาปฏิเสธแนวคิดของปรัชญาอินเดีย ระบบเก่า คือ ประการิตของพระเจ้าในพระเวท

พุทธปรัชญาเป็นการแสวงหาความรู้โดยอาศัยหลักความจริงภายนอกและความจริงภายใน เป็นหลักในการแสวงหาองค์ความรู้ซึ่งต้องกำกับโดยสติและปัญญา อันมีพื้นฐานการรับรู้ที่ได้จากอารมณ์และประสบการณ์ในการนำไปพิจารณาไตร่ตรอง ทั้งนี้ก็แล้วแต่กระบวนการเรียนรู้และการฝึกฝนในการใช้จิตในการเรียนรู้ความจริงภายในของแต่ละบุคคล หากบุคคลใดซึ่งสัมมาทิฐิและปัญญาใคร่ครวญต่อสภาวะที่แท้จริง ก็จักไม่เกิดความรู้ที่ประจักษ์แจ้งแก่ตนเอง ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นความรู้เชิงศาสตร์ในทางพุทธศาสนา (สุรพงษ์ โสธนะเสถียร, 2552, น. 145) จากแนวความคิดลักษณะของพุทธปรัชญาที่กล่าวมาอาจกล่าวได้ว่าลักษณะของพุทธปรัชญาจะมีแนวความคิดที่เป็นไปในลักษณะที่จะมีความเกี่ยวข้องกับหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนาที่จะเป็นไปในแนวทางแห่งการที่จะเข้าถึงซึ่งหลักการและวิธีการที่จะนำไปสู่กระบวนการปฏิบัติเพื่อเป็นทางแห่งการเข้าถึงซึ่งจุดหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา โดยเป้าหมายสูงสุดคือความรู้แจ้งในสภาวะที่แท้จริง โดยความหมายของความรู้แจ้งในทางพุทธปรัชญาหมายถึง ความเข้าใจในความเป็นจริงของสิ่งทั้งหลาย ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมด้วยเหตุผลตามความเป็นจริง

ส่วนพุทธศาสนา แม้ว่าจะมีบ่อเกิดมาจากแหล่งเดียวกัน แต่กลับมีหลักการและวิธีคิดที่แตกต่างกัน ในที่นี้จะขอยกตัวอย่างความแตกต่างระหว่างพุทธปรัชญาและพุทธศาสนาเป็นประเด็นดังนี้

ประเด็นที่แตกต่าง	พุทธศาสนา	พุทธปรัชญา
1. จุดมุ่งหมายหรือเป้าหมาย	- มุ่งเน้นการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับชีวิตและสังคมและพยายามหาคำตอบเกี่ยวกับชีวิต โดยเน้นที่ทุกข์และการดับทุกข์ - เน้นการตีความตามหลักคำสอน - เน้นหลักศรัทธา	- มุ่งเน้นที่การแก้ปัญหาเรื่องต่างๆ - พยายามเข้าใจโลกและชีวิตด้วยหลักเหตุผล เน้นการศึกษาและตอบสนองต่อความต้องการและสร้างความเข้าใจในเรื่องต่างๆ
2. ว่าด้วยเรื่องของคุณค่า	- ยึดมั่นในเรื่องของคุณค่า โดยศาสนามีค่าต่อการปฏิบัติตาม	- พุทธปรัชญาเป็นเรื่องของการวิเคราะห์ทางทฤษฎีปัญหาเรื่องคุณค่าและข้อเท็จจริง เช่น พุทธจริยศาสตร์จะเกี่ยวข้องโดยตรงกับเรื่องของคุณค่า ส่วนพุทธญาณวิทยาเกี่ยวข้องข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการแสวงหาความรู้
3. การยอมรับ	- ไม่สงสัยหรือปฏิเสธในหลักคำสอนของพระพุทธเจ้า	พุทธปรัชญามองว่าสิ่งใดจริงก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นมีเหตุผลสนับสนุนเพียงพอ
4. องค์ประกอบ	- มีองค์ประกอบทั้งหมด 5	- ไม่เน้นองค์ประกอบแบบพระพุทธศาสนา แต่เน้นเรื่องของ

	องค์ประกอบ คือ ศาสนา, ศาสนธรรม, ศาสนทายาท, ศาสน สถานและศาสนพิธี	การตั้งคำถามและเน้นเรื่องของ ทฤษฎี
5. การศึกษา และความ เข้าใจ	- การศึกษาเน้นการ ปฏิบัติเพื่อก่อให้เกิด ประโยชน์แก่ชีวิต	- พุทธปรัชญาไม่เน้นการปฏิบัติ - เน้นเรื่องของการพิสูจน์หลัก ความเป็นจริงต่างๆก่อนเชื่อ คือไม่ ยอมรับความเชื่อแบบมมาย

2.4 จุดมุ่งหมายของพุทธปรัชญา

เมื่อก้าวถึงจุดมุ่งหมายของพุทธปรัชญานั้นมีเป้าหมายเดียวคือ เพื่อให้เกิดความรู้ความเข้าใจในสภาวะของสิ่งที่เกิดขึ้นทั้งหลายตามสภาวะของความเป็นจริงเพื่อจะให้มีทัศนคติและการปฏิบัติต่อสิ่งเหล่านั้นอย่างถูกต้องและเพื่อความเป็นไปในทางที่เป็นประโยชน์ทั้งแก่ตนเองและบุคคลอื่น แต่หลักการและวิธีการของพุทธปรัชญาเป็นไปตามแนวความคิด อุบิสัย ความถนัด และความสนใจของผู้ฟัง สุดแต่เรื่องใด วิธีการใดที่จะช่วยให้เข้าใจหลักการและวิธีการเหล่านั้นได้ดี ความรู้ ทางศาสนาจึงมีลักษณะเป็นปลายปิด เพราะสาวกมีศรัทธาว่าคำสอนของศาสดาที่บรรจุในพระคัมภีร์เป็นความจริงสูงสุด แต่ก็มีบ้างที่บรรดาสาวกรุ่นหลังตีความ พระคัมภีร์ต่างกันจนเกิดนิกายหลากหลาย แต่ละนิกายต่างเสนอคำอธิบายที่มีเหตุผลขัดแย้งกันและกัน ในกรณีนี้ศาสนาได้เข้าสู่พรมแดนของปรัชญา และเกิดปรัชญา แห่งศาสนานั้นๆ เช่น พุทธปรัชญา ปรัชญาคริสต์ ปรัชญาฮินดู (พระพรหมบัณฑิต, 2564, น. 8)

เป้าหมายหลักของพุทธปรัชญายังคงเป็นวิธีทางแห่งการใช้หลักของสติปัญญาในการเข้าถึงหลักเป้าหมายเหล่านั้น พระพุทธศาสนามุ่งหมายให้เกิด

ประโยชน์ต่อมนุษย์ (พระเทพเวที, 2533, น. 145) แต่หากจะทำให้บรรลุเป้าหมายความสำเร็จเหล่านั้นจะต้องเป้าหมายเหล่านั้นจะต้องประกอบด้วยประโยชน์อันสูงสุดมีอยู่ 3 ประการ ได้แก่

1. ทิฐฐธัมมิกัตถะประโยชน์ คือ มีจุดมุ่งหมายให้เกิดประโยชน์ปัจจุบันหรือ ประโยชน์ในภพนี้

2. สัมปรายิกัตถะประโยชน์ คือ ประโยชน์ในเบื้องหน้า หรือประโยชน์ในภพหน้า

3. ปรมัตถะประโยชน์ คือ ประโยชน์อย่างยิ่ง หรือประโยชน์สูงสุด ความจริงสูงสุด (นิพพาน)

ซึ่งหลักอรรถประโยชน์สูงสุดทั้ง 3 เหล่านี้เปรียบเสมือนหลักธรรมตามแนวทางของหลักไตรสิกขา 3 ในทางพระพุทธศาสนา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา (ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, 2549, น. 47) หรืออาจกล่าวอีกอย่างได้ว่าแนวทางหลักแห่งการประโยชน์ที่เปรียบเทียบกับหลักไตรสิกขาในทางพระพุทธศาสนาอันได้แก่

1. ประโยชน์ปัจจุบัน เป็นผลเกิดจากการรักษาศีล

2. ประโยชน์ในอนาคต เป็นผลเกิดจากการปฏิบัติสมาธิ เมื่อจิตตั้งมั่นย่อมไม่หวั่นไหว

3. ประโยชน์สูงสุด เป็นผลมาจากปัญญา ที่ทำให้เกิดความรู้ตามสภาพความเป็นจริง ทำให้เป็นอิสระจากกิเลส จนเข้าถึงสภาวะความจริงสูงสุด

เมื่อกล่าวถึงเป้าหมายหลักในทางพุทธปรัชญา บุญมี แท่นแก้ว กล่าวไว้ในทางพุทธปรัชญาจุดหมายปลายทางสูงสุดคือ สัจจะหรือความจริง (บุญมี แท่นแก้ว, 2545, น. 15) และหลักแนวความคิดดังกล่าวได้มีนิกายการศาสนาได้ออกมาสนับสนุนแนวความคิดดังกล่าวหลายท่านด้วยกัน สมภาร พรหมทา กล่าวไว้ในทางพุทธปรัชญา ยอมรับว่าสิ่งที่มีอยู่จริง คือ ความจริงอันสูงสุด (Ultimate Reality) หรือที่เรียกว่า ปรมัตถ์สัจจะ มีอยู่ 2 อย่างคือ รูปธรรมและอรูปธรรม (สมภาร

พรมทา, 2531, น. 4) นั้นแสดงให้เห็นว่าการแสวงหาความจริงตามหลักการก็จะพบว่าความจริงที่มนุษย์เราจะต้องศึกษาและเรียนรู้กันในโลกนี้มีอยู่ 4 ประการ ประการ คือ

1. สมมติสัจจะ (Conventional Truth) ความจริงชั้นนอกแบบผิวเผินที่คนเราสมมติว่าเป็นจริงและยอมรับกันในชีวิตประจำวัน

2. สภาวะสัจจะ (Empirical Truth) ความจริงที่ได้จากการศึกษาค้นคว้า วิจัย ฉัย วิเคราะห์ วิจัยจนสามารถรู้ความจริงอีกระดับที่ลึกลงไป

3. ปรมัตถสัจจะ (Metaphysical Truth) ความจริงที่อยู่เหนือวิสัยของประสาทสัมผัสของมนุษย์

4. อริยสัจ (The Four Noble Truth) ความจริงอันประเสริฐสี่ประการ ทุกข์ เหตุเกิดความทุกข์ ความดับทุกข์ ทางแห่งความดับทุกข์

ดังนั้นเป้าหมายและหลักการสูงสุดในการเข้าถึงซึ่งความความจริงสูงสุดในทางพุทธปรัชญา บุญมี แท่นแก้ว กล่าวไว้ว่า หลักความจริงสูงสุด คือ อริยสัจ พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญ เป็นความจริงที่จะเป็นไปเพื่อความพ้นทุกข์ (บุญมี แท่นแก้ว, 2543, น. 45) ซึ่งหลักการและวิธีในการค้นหาแห่งเป้าหมายความจริงตามหลักของอริยสัจก็เพื่อก้าวข้ามพ้นความทุกข์ คือ นิพพาน ดังที่ สติต วงศ์สวรรค์ กล่าวสนับสนุนแนวความคิดเหล่านี้ว่า ความจริงสูงสุดของพุทธปรัชญา คือ นิพพาน (สติต วงศ์สวรรค์, 2541, น. 57) เมื่อกล่าวถึงความจริง ตามแนวทางของพุทธปรัชญาสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ

1. ระดับสมมติสัจจะ หมายถึง ความจริงที่ชาวโลกพากันสมมติขึ้น เพื่อเป็นการสื่อสารเพื่อให้เข้าใจในชีวิตประจำวันหรือในการดำรงชีวิต

2. ระดับอริยสัจจะ หมายถึง ความจริงอย่างยั่งยืน ความจริงที่เป็นจริงอย่างแน่นอน ความจริงระดับนี้จะต้องใช้ปัญญาที่เกิดจากการพัฒนาระดับสติและปัญญา

ดังนั้นกล่าวได้ว่าเป้าหมายสูงสุดของหลักพุทธปรัชญา เพื่อการเข้าไปศึกษาแนวความคิดและหลักการในการที่จะเข้าถึงความจริงสูงสุด นั่นคือ นิพพาน ด้วยการเข้าใจหลักแนวความคิดตามแนวทางของวิธีการของอริยสัจ ซึ่งความจริงสามารถที่จะแบ่งออกได้เป็นสองระดับคือ สมมุติสัจจะ และ อริยสัจจะ พุทธปรัชญา ได้นำหลักเหตุและผลไปวิเคราะห์และอธิบายความจริงและความเป็นไปของสิ่งทั้งหลายในโลก ได้ชี้แนะให้ทราบว่าอะไรคือความเป็นเลิศ หรือความดีที่พึงปรารถนาในชีวิต และจะศึกษาปฏิบัติให้เป็นผลได้อย่างไร

2.5 หลักคำสอนสำคัญในพุทธปรัชญา

ปรุทม์ บุญศรีตัน ได้กล่าวในงานเขียนเกี่ยวกับหลักพุทธปรัชญา โดยได้สนับสนุนความคิดที่ว่าพุทธปรัชญามีหลักคำสอนมากมาย “ตามคัมภีร์อรรถกถาระบุจำนวนถึง 8,4000 พระธรรมชั้น” “ด้วยหลักพุทธปรัชญามีแนวความคิดแนวคำสอนแตกต่างในหลักปรัชญาอื่นๆ แต่ยังคงมีแนวความคิดร่วมกับหลักอื่นๆ คือมีทั้งหลักอภิปรัชญา ญาณวิทยา จริยศาสตร์ และตรรกศาสตร์แบบพุทธปรัชญา” (ปรุทม์ บุญศรีตัน, 2556, น. 164) หลักพุทธปรัชญาที่จะกล่าวต่อไปเป็นความรู้เบื้องต้นที่จำเป็นในการศึกษาพุทธปรัชญา ได้แก่ หลักไตรลักษณ์ หลักปัจจุสมุปบาท และหลักอริยสัจสี่

2.5.1 หลักไตรลักษณ์ จัดอยู่ในส่วนของอภิปรัชญา กล่าวถึงความเป็นจริงของชีวิต โลกและจักรวาล ซึ่งหลักไตรลักษณ์ได้อธิบายให้เห็นถึงความจริงของธรรมชาติ (อัมมนิยาม) (ปรุทม์ บุญศรีตัน, 2556, น. 165) โดยหลักการสำคัญมีอยู่ว่า “สิ่งทั้งปวงที่มีปัจจัยปรุงแต่งนั้น ไม่เที่ยง สิ่งทั้งปวงที่มีปัจจัยปรุงแต่ง เป็นทุกข์ สิ่งทั้งปวงที่มีปัจจัยปรุงแต่งนั้น เป็นอนัตตา” (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป., น. 14) โดยสรุปเป็นหัวข้อสั้นได้ว่า “อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา คือสิ่งทั้งปวงเป็นสิ่งที่ประกอบทั้งสามลักษณะ เรียกว่า ไตรลักษณ์ (ลักษณะ 3 ประการ)”

“หลักการนี้เป็นหลักความเป็นจริงที่ไม่ว่าพระพุทธศาสนาจะเกิดขึ้นหรือไม่ก็ตาม ก็คงมีอยู่อย่างนั้น เป็นธาตุ เป็นความจริงแห่งธรรมชาติ ความเป็นไปเช่นนั้นเอง ซึ่งพระพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงค้นพบหลักความจริงนี้แล้วทรงนำมาแสดงแก่เวไนยสัตว์ เพียงเท่านั้น” (ปรุตม์ บุญศรีรัตน์, 2556, น. 165) ซึ่งการเข้าไปรับรู้ความจริงเหล่านั้น พุทธปรัชญาเสนอไว้ 2 ระดับ คือระดับทฤษฎีและระดับญาณ โดยระดับแรกนั้นเป็นระดับที่สามารถเข้าใจตามความเป็นจริงที่ผ่านเข้ามาทางประสาทสัมผัส ทั้งทางกายและใจ เช่นประสบการณ์การให้กำเนิดมนุษย์ เป็นต้น ส่วนระดับถัดมาคือระดับการรับรู้ระดับญาณ เป็นการรู้ถึงความจริงแห่งความไม่เที่ยงของ สังขตธรรมที่จัดเป็นการรับรู้เชิงประจักษ์แจ้งถึงหลักเหตุผลภายในจิตใจของมนุษย์อย่างแท้จริง ผ่านกระบวนการสังเกต ทดลอง ฝึกปฏิบัติที่เรียกว่า วิปัสสนากัมมัฏฐาน การฝึกปฏิบัติเช่นนี้ต้องอาศัยการตามท่วงขณะต่อสิ่งรอบตัวและภายในตัวมนุษย์ ภายในร่างกายและจิตใจอย่างจริงจัง สิ่งสำคัญคือการพัฒนาสติปัญญาเพื่อให้มองเห็นความจริงข้อนี้ (ปรุตม์ บุญศรีรัตน์, 2556, น. 175-176)

2.5.2 หลักปฏิจสุมุปาบาท ด้วยนิยามความตามรากศัพท์นั้น แปลว่า “การเกิดขึ้นพร้อมกัน” “ความหมายว่า การอาศัยกันและกันเกิดขึ้น” ด้วยคำนิยามนี้ “มีความมุ่งหมายเอาสิ่งที่เป็นตัวช่วยเคลื่อนให้กันไปหรือมีสถานะเป็นสาเหตุ หมายถึง ธรรมที่เป็นปัจจัยทั้งหลาย” ซึ่งมักจะใช้คู่กับปฏิจสุมุปบันนธรรม รวมความหมายคือ สภาพที่อาศัยกันและกันเกิดขึ้นพร้อมกันแล้ว คำนี้มุ่งถึงสิ่งที่เป็นผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นตามกระบวนการปฏิจสุมุปาบาท หรือเป็นส่วนผล หมายถึง ธรรมที่เกิดขึ้นเพราะปัจจัยทั้งหลายนั่นเอง” (ปรุตม์ บุญศรีรัตน์, น. 187-188)

ผู้เขียนได้พิจารณาจากงานเขียนของปรุตม์ บุญศรีรัตน์ ในงานเขียนตำราวิชาการพุทธปรัชญา สามารถสรุปจุดมุ่งหมายในหัวข้อปฏิจสุมุปาบาทได้ว่า หลักปฏิจสุมุปาบาท

1. ชี้ให้เห็นถึงความไม่เป็น ดังนี้

- สัสตวาทะ คือความเห็นว่ายัตตาและโลกเที่ยง
- อเหตุกวาทะ คือความเห็นว่ายไม่มีเหตุปัจจัยแห่งความบริสุทธิ์หรือเศร้าหมองของสรรพสิ่ง เกิดลอยๆ สุดแต่โชคลาภวาสนา

- วิสมเหตุวาทะ คือความเห็นว่ายพระอิศวร อาตมันหรือพระปชาบดีคือพรหมผู้ดลบันดาลทุกสิ่งให้มนุษย์

2. ชี้ให้เห็นถึงไม่เป็น

- อจเณทวาทะ คือความเห็นว่ายยัตตาหรือโลกขาดสูญ สัตว์ตายแล้วไม่เกิดอีก

- นัตถิกวาทะ คือความเห็นว่ายไม่มีผลแห่งความดีและความชั่ว การบุญบาปยังไม่มีผลใดๆ

- อกิริยวาทะ คือ เห็นว่ายทำอะไรแล้วไม่เป็นอันทำ ดำรงอยู่ มีอยู่เป็นอยู่ เป็นต้น

3. ชี้ให้เห็นถึง

- ความเป็นมัชฌิมาปฏิปทา คือความเป็นทางสายกลาง

- ความละวาทะว่า “ผู้นั้นทำ ผู้นั้นได้รับผล (ไม่จบสิ้น)”

- ความละวาทะว่า “คนอื่นทำ คนอื่นได้รับผล”

- ความไม่ละเลยสมัญญา คือ ชื่อคน สัตว์ สิ่งของสำหรับใช้เรียกกัน

ด้วยประการฉะนี้เห็นเหตุให้คำว่า ปฏิจจสมุปบาท มีบทบาทสำคัญในการดำเนินความเป็นไปของสิ่งต่างๆ เพราะ “อาศัยเหตุปัจจัยโยงใยกันและกันเกิดขึ้น จึงไม่สามารถกล่าวได้ว่า เป็นเรา เป็นเขา เป็นคนนั้น เป็นคนนี่ เป็นคนอื่น” (ปฐมัม บัญญัติ, 2556, น. 188) ส่วนบทบาทสำคัญในด้านการศึกษานั้นเป็นเหมือนหลักการและทฤษฎีที่สามารถอธิบายกระบวนการต่างของโลกและ

จักรวาล และชีวิต ด้วยหลักการต่อเนื่องระหว่างเหตุและผล ดังนั้นกล่าวถึงระดับความรู้ไปเบื้องต้นว่า ความรู้นั้นมีหลายระดับ ล้วนเป็นไปเพื่อการกำจัดทุกข์ และด้วยการใช้คำอธิบายที่เป็นเหตุเป็นผลย่อมสามารถใช้ในการจัดระเบียบความคิดให้เป็นระบบยิ่งขึ้น (ปรุทม์ บุญศรีตัน, 2556, น. 206)

2.5.3 หลักอริยสัจสี่ เมื่อพิจารณาตามรากศัพท์แปลว่า ‘ความจริงอันประเสริฐ’ แต่เมื่อพิจารณาตามนัยแห่งคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ปรุทม์ บุญศรีตันได้พิจารณานิยามความหมายไว้อย่างลึกซึ้งว่า “ความจริงที่ว่านี้จะประเสริฐได้ก็เพราะว่าสามารถทำให้คนผู้รู้แจ้งได้เชื่อว่าเป็นผู้ประเสริฐ คือพระอริยะ เพราะฉะนั้นอริยสัจสี่ที่ว่านี้ จึงเป็นความจริงที่ทำให้คนเป็นอริยะได้และได้รู้แจ้งแล้วจึงได้เชื่อว่าเป็นพระอริยะ” (ปรุทม์ บุญศรีตัน, 2556, น. 207) โดยจุดมุ่งหมายของการตรัสแสดงอริยสัจสี่นั้นกล่าวได้ว่ามีจุดมุ่งหมายในตัวเอง ดังจะกล่าวต่อไปนี้ว่า

- ทุกข์ เพื่อชี้ให้เห็นถึงปัญหา เพราะทุกข์เป็นสิ่งที่รู้ได้ง่าย ไม่ว่าคนหรือสัตว์ทั้งปวง โดยมุ่งเป้าหมายเพื่อให้เกิดความสังเวช สลดใจเพราะการได้เห็นความทุกข์
- ทุกข์สมุทัย เพื่อให้เห็นว่าทุกข์นั้นมีสาเหตุของมัน
- ทุกข์นิโรธ เพื่อย้ำเตือนว่า ยังมีภาวะที่เป็นความดับทุกข์ที่ว่ามันนั้นอยู่ เป็นการดับซึ่งปัญหาและดับทุกข์นั้น ชีวิตที่ทุกข์ระทมทุกข์นั้นยังมีทางออกจากความทุกข์และเล็งเห็นทางออกจากความทุกข์
- ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หรืออริยมรรคแปดประการ เพื่อเป็นอุบายแห่งการบรรลุนิโรธและเป็นแนวทางหลุดพ้นจากทุกข์ โดยการปฏิบัติ (ปรุทม์ บุญศรีตัน, 2556, น. 208)

กล่าวโดยสรุป พุทธปรัชญาเป็นแนวความคิดในการแสวงหาความรู้โดยอาศัยหลักความจริงภายนอกและความจริงภายในซึ่งหลักการค้นหาความจริงเหล่านั้นต้องกำกับโดยสติและปัญญา หากเมื่อกล่าวถึงความจริงตามหลักของพุทธปรัชญาจะมองสิ่งต่างๆตามเหตุปัจจัยที่เป็นความจริงและมองอย่างเป็นกลางๆ คือ เมื่อสิ่งนี้มีสิ่งนี้จึงมี เมื่อสิ่งนี้ไม่มีสิ่งนี้จึงไม่มี เรียกสิ่งเหล่านี้ว่า ปัจจัยการ เป้าหมายสูงสุดในพุทธปรัชญาเพื่อการค้นหาความจริงนั้นคือเพื่อเข้าถึงซึ่งความดับทุกข์อย่างสิ้นเชิง ตามลำดับของอินทรีย์และสติปัญญาของเหล่าสาวกเพื่อประโยชน์ เพื่อความสุขของตนเอง รวมไปถึงการเข้าใจในหลักอริยสัจสี่ที่ได้แสดงให้เห็นถึงความจริงเกี่ยวกับชีวิตมนุษย์และสัตว์ ล้วนเป็นสิ่งที่ต้องประสบพบเจอ โดยสามารถบอกเราได้ว่า ปัญหาต่างๆเหล่านั้นมีอะไรบ้าง พร้อมทั้งสะท้อนให้เห็นสาเหตุของปัญหา นอกจากนี้สิ่งสำคัญของหลักอริยสัจสี่ยังได้สะท้อนให้เห็นถึงเป้าหมายในชีวิตที่มนุษย์สามารถบรรลุได้ (ปฐมุตม์ บุญศรีตัน, 2556, น. 208) ผู้เขียนมีความเห็นว่าพุทธศาสนามีใช้หลักปรัชญา แต่หลักธรรมคำสอนในพุทธศาสนาสามารถเป็นหลักปรัชญาได้ เนื่องมาจากหลักคำสอนทางศาสนาสามารถนำมาตีความเพื่อหาคำตอบได้อย่างหลากหลายและยังมีแง่คิดต่างๆด้วย

3. การศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับสังคมวิทยา

3.1 ความหมายของสังคมวิทยา

สังคมวิทยาเป็นอีกสาขาวิชาหนึ่งที่อยู่ในคณะสังคมศาสตร์โดยวิชาสังคมวิทยาจะศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของมนุษย์โดยตรงซึ่งจะมุ่งเน้นจะให้ความสำคัญในการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคมในหลายมุมด้วยกัน ซึ่งจะมีนักสังคมวิทยาหลายท่านได้ให้ความหมายดังนี้

แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber ค.ศ. 1864-1920) แสดงความแนวความคิดว่า สังคมวิทยา เป็นวิชาที่มุ่งวิเคราะห์หาเหตุและอธิบายพฤติกรรมที่สำคัญของ

บุคคล สถานบันและบุคลิภาพพิเศษบางอย่าง มุ่งศึกษาและกำหนดแบบแนวความคิดต่างๆ และหาหลักเกณฑ์ทั่วไปเกี่ยวกับสิ่งที่ปรากฏที่เป็นแบบเดียวกันกับของกระบวนการที่เกิดขึ้นตามสภาพความเป็นจริง สุเทพ สุวีรางกุล กล่าวว่าโดยทั่วไปสังคมวิทยาเป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับชีวิตทางสังคมมนุษย์ หลักการดำเนินชีวิต ระเบียบ กฎเกณฑ์ พฤติกรรมมนุษย์ และกระบวนการทางสังคมในระดับเล็กส่วนบุคคล อันเป็นพฤติกรรมส่วนบุคคลและส่วนบุคคลกับกลุ่มคน (Micro-sociology) ไปจนถึงระดับโลก (สุเทพ สุวีรางกุล, 2537, น. 9) สอดคล้องกับนักสังคมวิทยาหลายท่านด้วยกันต่างให้นิยามของคำว่าสังคมวิทยาไปในแนวทางเดียวกัน สังคมวิทยา เป็นศาสตร์ที่ศึกษาชีวิตสังคม การกระทำ พฤติกรรม เหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นทางสังคม โครงสร้างหน้าที่ขององค์การและสถานบันต่างๆในสังคม (दनัย ไชโยธยา, 2534, น. 10) สังคมวิทยา เป็นการศึกษาถึงความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคม ความสัมพันธ์เหล่านั้นไม่ว่ารูปใด หรือเพื่อวัตถุประสงค์ใด มีความสำคัญต่อชีวิตมนุษย์ในการดำรงอยู่ต่อไปในสังคม (สุพัตรา สุภาพ, 2542, น. 5)

กล่าวโดยสรุปในความหมายของสังคมวิทยาตามแนวความคิดของนักวิชาการเห็นเป็นไปในทิศทางเดียวกันกล่าวคือเป็นวิชาที่ว่าด้วยการศึกษาพฤติกรรมของคนในสังคมในด้านต่างๆ ที่อยู่ทุกคนอยู่ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคมนั้นๆ โดยหลักการและวิธีการในการศึกษาของปัญหาเหล่านั้นตามแบบวิธีทางสังคมวิทยาจะมีความหมายอย่างกว้างขวางที่จะครอบคลุมพฤติกรรมของผู้คนไปตั้งแต่ทางร่างกาย อารมณ์ความรู้สึก การปะทะสังสรรค์ในชีวิตประจำวันไปจนถึงกระบวนการทางสังคมในระดับโลก และอีกมุมหนึ่งของความหมายของสังคมวิทยายังเป็นแนวทางของวิธีการทาง สังคมศาสตร์ (Social Science) ที่จะคอยทำการศึกษาปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นในสังคมเพื่อนำความรู้ที่ได้นำไปสู่การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสังคมต่อไป

3.2 ลักษณะของสังคมิวิทยา

สังคมิวิทยาจะมีลักษณะแตกต่างจากสังคมศาสตร์สาขาอื่นๆ กล่าวคือ สังคมิวิทยาจะให้ความสนใจพฤติกรรมทางสังคมทุกด้านไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา ครอบครัว และพฤติกรรมใดๆก็ตามที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกลุ่มไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม (มงคล หวังสุขใจ และคณะ, 2548, น. 19-20) ซึ่งในงานเขียนบทความนี้จะขอยกลักษณะของสังคมิวิทยาตามแนวทางของนักสังคมิวิทยาที่พอจะสรุปได้ดังต่อไปนี้

ในลักษณะของสังคมิวิทยาว่าด้วยสังคม และพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ เนื้อหาสาระของสังคมิวิทยาครอบคลุมถึงลักษณะของสังคมและพฤติกรรมทางสังคมมนุษย์ในทุกๆด้าน ปัญหาหลักที่สังคมิวิทยามุ่งอธิบายคือ มนุษย์อยู่ร่วมกัน เป็นสังคมได้อย่างไร สังคมต่างๆ มีลักษณะที่เหมือนกันและแตกต่างกันอย่างไร สังคมมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไร อะไรกำหนดพฤติกรรมทางสังคมของบุคคล และกลุ่มต่างๆ ในสังคม สังคมิวิทยา มุ่งสนใจศึกษากลุ่มมากกว่าบุคคล เนื่องจากเห็นว่าพฤติกรรมของมนุษย์ส่วนมากถูกกำหนดโดยกลุ่ม และโดยความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในกลุ่ม สังคมเหล่านี้นับตั้งแต่กลุ่มขนาดเล็ก เช่น ครอบครัว กลุ่มเพื่อน จน ถึง ชุมชน เช่น หมู่บ้าน เมือง จนถึงสังคมระดับประเทศและโลก ดังนั้นการที่จะเข้าใจพฤติกรรมของบุคคลจำเป็นต้องมองให้ ไกลตัวออกไปว่าพฤติกรรมของบุคคลเกี่ยวข้องกับกลุ่มหรือสังคมอย่างไร เช่น ปัญหาในครอบครัว ของแต่ละบุคคลเกี่ยวข้องสัมพันธ์กับปรากฏการณ์ทางสังคมหรือลักษณะของสังคมที่บุคคลเป็นสมาชิกอยู่อย่างไร นี่คือนิยามของการคิดแบบสังคมิวิทยา หรือ จินตนาการเชิงสังคมิวิทยา (มงคล หวังสุขใจ และชมพูโกติรัมย์, 2540, น. 7-8)

1. สังคมิวิทยาเป็นวิทยาศาสตร์สังคมิมิใช่เป็นวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ ดาราศาสตร์ ฟิสิกส์ และเคมี เป็นต้น

2. เนื้อหาของวิชานี้เน้นในหลักการที่ว่านั้น คือ อะไรไม่ใช่หลักการที่ว่ามันควรจะเป็นอย่างนั้นหรืออาจเป็นอย่างนั้น กล่าวคือ สังคมวิทยาจะแสดงความเห็นว่า สังคมควรจะเป็นไปในทิศทางใด และจะไม่ให้ข้อเสนอแนะในด้านนโยบายสังคม แต่อย่างไรก็ดีหากจะพิจารณาเอาว่า เนื้อหาของวิชานี้ไม่มีประโยชน์ต่อการตัดสินใจทางสังคมและการเมืองแล้วไซร้ก็จะต้องนึกทั้งนี้ก็เพราะว่าเนื้อหาของสังคมวิทยาจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องกับปัญหาในเรื่องความดีหรือความชั่ว ความถูกต้องหรือความผิดพลาด

3. สังคมวิทยาเป็นวิทยาศาสตร์บริสุทธิ์มิใช่เป็นวิทยาศาสตร์ประยุกต์ จุดหมายของวิชานี้ต้องการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับสังคมมนุษย์มิได้มุ่งหมายที่จะนำเอาความรู้มาใช้เพื่อประโยชน์บางอย่างนักสังคมวิทยาจะไม่เข้าไปเกี่ยวข้องในการพิจารณาปัญหานโยบายของรัฐ

4. สังคมวิทยาเป็นวิทยาศาสตร์นามธรรมมิใช่รูปธรรม เช่น สังคมวิทยาจะไม่สนใจกับการสงครามหรือการปฏิวัติที่เกิดขึ้นเฉพาะครั้งใดครั้งหนึ่ง แต่จะสนใจการสงครามหรือการปฏิวัติโดยทั่วไปในฐานะที่เป็นปรากฏการณ์ทางสังคม

5. สังคมวิทยาเป็นวิทยาศาสตร์ทั่วไปมิใช่วิทยาศาสตร์เฉพาะ เพราะฉะนั้นสังคมวิทยาจึงมุ่งเสาะแสวงหาทุกๆ ไปของการปฏิบัติต่อกันของมนุษย์และสมาคม ในส่วนที่เกี่ยวกับธรรมชาติ รูปสสารและโครงสร้างของกลุ่มมนุษย์และสังคม

6. สังคมวิทยาเป็นทั้ง Rational และ Empirical Science

7. สังคมวิทยาเป็นสังคมศาสตร์ทั่วไป กล่าวคือ สังคมวิทยาจะศึกษาปรากฏการณ์ต่างๆ ซึ่งเป็นธรรมดาทั่วไปต่อการปะทะสังสรรค์ของมวลมนุษย์ (บรรเทิง พาพิจิตร, 2547, น. 1-2)

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่านักสังคมวิทยาได้กล่าวถึงลักษณะของสังคมวิทยาไปในทางเดียวกัน กล่าวคือ เป็นการศึกษาสังคมและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมโดยนำหลักการวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาศึกษาและวิเคราะห์ ซึ่งจะมุ่งเน้นในการให้ความสนใจพฤติกรรมทางสังคมทุกด้าน ทั้งทางเศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา เป็นต้น หรือพฤติกรรมทุกอย่างที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกลุ่มมนุษย์ไม่ว่าทางตรงหรือทางอ้อม สอดคล้องกับแนวความคิดของลักษณะทางสังคมวิทยาของนักสังคมที่กล่าวไว้ว่า

1) สังคมวิทยาเป็นศาสตร์ว่าด้วยสังคม (Social Sciences) ไม่ใช่วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Natural sciences) จึงแตกต่างจากดาราศาสตร์ ฟิสิกส์ เคมี และวิทยาศาสตร์แขนงอื่น ๆ สังคมวิทยาก็เป็นวิทยาศาสตร์ เพราะเป็นวิชาความรู้ที่ได้จากสังเกตพิจารณา (Empiricism) หรือการทดลองอย่างมีระเบียบ และระบบอย่างมีเหตุผล (Rationalism) มีการวิเคราะห์ (Analysis) การตีความ (Interpretation) หรือการทวนสอบ (Verification) จนเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า เป็นความจริงและใคร ๆ ก็สามารถเรียนรู้หรือเข้าใจได้ตรงกัน

2) สังคมวิทยาเป็นวิชาที่แสวงหาความรู้เกี่ยวกับสังคมมนุษย์ เช่น ศึกษาหาสาเหตุว่า ทำไมคนงานจึงนัดหยุดงานหรือเดินขบวน หรือทำไมจึงเกิดการอพยพของชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำไมคนจึงฆ่าตัวตาย ฯลฯ

3) สังคมวิทยาเป็นวิชาที่เกี่ยวข้องกับปัญหาที่ว่า “ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น” โดยอธิบายให้ทราบว่าอะไรเป็นอะไร ไม่ใช่ควรจะเป็น (What actually is, not what ought to be) สังคมวิทยาไม่ได้เกี่ยวข้องกับความดี – เลว ผิดหรือถูก หรือสิ่งอื่น ๆ ที่ เกี่ยวข้องกับคุณธรรมของชีวิต สังคมวิทยาจะแสดงให้เห็นว่า ในระยะหนึ่งสถานที่นั้น กลุ่มชนนั้น มีความเชื่อมั่นในคุณค่าทางสังคมอย่างไร สังคมวิทยาจะไม่ตัดสินชี้ขาดลงไปว่า ความเชื่อนั้นดีหรือเลว หรือควรยึดมั่นคุณค่านั้น เพราะดีกว่าของกลุ่มอื่น แต่จะศึกษาในรูปของปรากฏการณ์ทางสังคม

4) สังคมวิทยาเป็นวิชาที่มุ่งศึกษาปรากฏการณ์ทางสังคมทุกอย่างที่ปรากฏ ในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ทั้งหมด โดยพยายามที่จะหากฎหรือหลักเกณฑ์กว้าง ๆ เกี่ยวกับปรากฏการณ์นั้น ๆ เช่น สังคมวิทยาจะไม่สนใจกับการสงครามหรือการปฏิบัติเฉพาะครั้งใดครั้งหนึ่ง ที่ใดที่หนึ่ง แต่จะสนใจในลักษณะที่ปรากฏการณ์ทางสังคม ทั้ง ๆ ไป

ที่กล่าวมาเบื้องต้นพอทราบได้ว่าลักษณะของสังคมวิทยาตามแนวความคิดของนักสังคมวิทยาที่จะเห็นคล้ายกันคือเป็นลักษณะของรูปแบบของการศึกษาสังคมและพฤติกรรมทางสังคมโดยใช้วิธีการแบบวิทยาศาสตร์ (Social Sciences) มาอธิบายปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคมเหล่านั้นมาเป็นกรอบแนวความคิดทางทฤษฎีที่เป็นในรูปแบบของกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ กล่าวคือ สังคมวิทยาเป็นศาสตร์ที่มีเหตุผล (Rational Science) โดยมีหลักการ 2 อย่าง คือ วิธีการทางปรากฏการณ์ (Empirical Approach) และวิธีการทางเหตุผล (Rational Approach) สังคมวิทยามีลักษณะประการหนึ่ง กล่าวคือ มีทฤษฎีเป็นของตนเองเป็นเหตุทำให้สังคมวิทยาเป็นความเป็นวิทยาศาสตร์ กล่าวคือเป็นคำอธิบายเรื่องของคนและความสัมพันธ์ระหว่างคนตามหลัก เหตุผล และความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆของคน หรือระหว่างคนต่อคน คนต่อกลุ่ม คนต่อสภาพแวดล้อม อย่างมีระบบจนสามารถพยากรณ์ได้ ซึ่งสอดคล้องกับนักสังคมวิทยาที่กล่าวไว้ว่า สนธยา พลศรี กล่าวเกี่ยวกับเรื่องนี้ไว้ว่า ความหมายของทฤษฎีคือ คำอธิบายสิ่งหนึ่งสิ่งใดหรือเรื่องหนึ่งเรื่องใดสำหรับนักวิทยาศาสตร์ ทฤษฎีจะต้องเป็นคำอธิบายตามหลักเหตุผลแสดงความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆของสิ่งนั้นอย่างมีระบบจนสามารถพยากรณ์สิ่งนั้นในอนาคตได้ (สนธยา พลศรี, 2545, น. 6)

ทฤษฎีสังคมวิทยา อาจแยกออกได้เป็น 3 ทฤษฎีหลัก คือ

1. ทฤษฎีโครงสร้าง - หน้าที่นิยม (Structural & functionalism) เชื่อโครงสร้างเป็นสิ่งสำคัญที่สุดของสังคม โครงสร้างแต่ละส่วนของสังคมจะมีหน้าที่ของตนเอง และประสานสัมพันธ์กับโครงสร้างอื่นๆ สังคมจึงจะมีดุลยภาพ ออ กุสต์ คอมท์ (August Comte) กล่าวว่า สังคมประกอบด้วยโครงสร้างต่างๆ หลาย ส่วน โครงสร้างแต่ละส่วนเหล่านี้ก็จะทำหน้าที่แตกต่างกันออกไปอย่างชัดเจน ต่างก็ทำงานประสานสัมพันธ์อย่างเป็นระบบ

2. ทฤษฎีความขัดแย้ง (Conflict theory) เป็นทฤษฎีหลักของสังคม วิทยา คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx) กล่าวว่า ความขัดแย้งเกิดขึ้นเนื่องจากความเป็นวัตถุนิยม โดยเศรษฐกิจเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในการเปลี่ยนแปลงหรือกำหนด โครงสร้างของสังคม การจัดระเบียบของสถาบันต่างๆ ค่านิยม ความเชื่อ ศาสนา และระบบความคิดต่างๆ เป็นพลังที่ก่อให้เกิดการปฏิวัติหรือขัดแย้งทางชนชั้นใน สังคมขึ้น

3. ทฤษฎีการกระทำตอบโต้ (Interactionism Theory) เป็นทฤษฎีที่เน้น ในการวิเคราะห์สังคมโดยพิจารณาว่าการกระทำของบุคคล คือ การศึกษาถึงการ กระทำทางสังคมของบุคคลและพฤติกรรมของคนในกลุ่มขนาดเล็ก ตัวแปรสำคัญ ที่กำหนดการกระทำและการตอบโต้กันของบุคคลคือตัวบุคคลแต่ละคนนั่นเอง (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, 2540, น. 8)

ผู้เขียนขอแสดงความเห็นว่า สังคมวิทยายังมีลักษณะของตนเองหลาย ประการ กล่าวคือ จะมีการศึกษาที่มุ่งเน้นในกลุ่มมนุษย์มีการให้เหตุผลทางสังคม วิทยาเป็นของตนเอง และคำนึงถึงความเป็นไปได้ในทางสถิติมีทฤษฎีหลักเป็นของ ตัวเอง พร้อมกับการนำข้อมูลทางประวัติศาสตร์มาใช้ในการศึกษาความสัมพันธ์ ระหว่างส่วนต่างๆ ทุกส่วนของสังคม

กล่าวสรุปได้ว่าลักษณะของสังคมวิทยา เป็นลักษณะสังคมวิทยาศาสตร์ที่ว่าด้วยเรื่องของสังคม และพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ ลักษณะและวิธีการของสังคมวิทยาจึงครอบคลุมถึงลักษณะพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์ในทุกๆ ด้าน โดยลักษณะและวิธีการทางสังคมวิทยาจะมีขอบข่ายของการศึกษาปรากฏการณ์ในทางสังคมที่หลากหลายมุมมอง ซึ่งผลของการศึกษาเหล่านั้นก็จะมีการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมเหล่านั้นเป็นไปตามขอบข่ายทางวิทยาศาสตร์ว่าด้วยหลักการและเหตุผล ทฤษฎีเป็นหลักการอธิบายตามหลักเหตุผลความสัมพันธ์ระหว่างส่วนต่างๆ ของสิ่งนั้นอย่างมีระบบเพื่อหากฎเกณฑ์และหลักการทั่วไปในการวิเคราะห์ อธิบาย และทำนายสิ่งที่เกิดขึ้นในสังคมตั้งแต่การเกิดขึ้นของสังคม การดำรงอยู่ และการเปลี่ยนแปลงของกลุ่มสังคม โดยจะเป็นพื้นฐานในการประยุกต์ใช้กับศาสตร์ต่าง ๆ เพื่อเป็นการอธิบายปรากฏการณ์สังคมอย่างใดอย่างหนึ่งตามหลักเหตุผล โดยแสดงความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบของปรากฏการณ์สังคมนั้น จนสามารถที่จะ พยากรณ์ปรากฏการณ์สังคมในอนาคตได้

3.3 จุดมุ่งหมายของสังคมวิทยา

จุดมุ่งหมายของสังคมวิทยา คือ การอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมเพื่อให้เราได้เข้าใจในธรรมชาติของมนุษย์ในอีกแง่มุมหนึ่ง (จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ, 2540, น. 5) ซึ่งแสดงให้เห็นและเข้าใจพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมที่ทุกคนแสดงออกมาต่างล้วนมีเหตุปัจจัยที่มากกระตุ้นจูงใจที่ทำให้เกิดมนุษย์มีพฤติกรรมเหล่านั้น ปัจจัยที่กล่าวถึงเหล่านั้นคือตัวเขาเองและสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งจุดมุ่งหมายของการเรียนรู้ทางด้านสังคมวิทยาโดยเป้าหมายหลักๆ เป็นที่สรุปได้รวมกันคือทำให้นักสังคมวิทยาสามารถทำให้เข้าใจพฤติกรรมของผู้คนในสังคมทั้งด้านตนเองและผู้อื่นอย่างมีระบบและหลักเกณฑ์ที่เป็น

กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ซึ่งแนวความคิดทางด้านสังคมวิทยาจะทำให้เข้าใจ บทบาท สถานภาพ ที่มีต่อสังคม เพื่อช่วยให้คนในสังคมปรับตัวเข้ากับสภาพสังคม ต่างๆได้ เพื่อทำให้เข้าสภาพสังคมที่ตนอยู่อาศัยได้ดียิ่งขึ้น เพื่อให้ทราบการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมและแนวโน้มทางสังคมในอนาคต

จุดมุ่งหมายของสังคมวิทยากล่าวได้ว่าพัฒนาการมาจากแนวความคิด ดังนี้

1. ความคิดเกี่ยวกับจักรวาล เป็นความคิดของคนโบราณเกี่ยวข้องกับ ลักษณะของสากล จักรวาล และ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับจักรวาล มนุษย์ ยุคโบราณสนใจในศาสนา ในจิตและวิญญาณ มีความคิดความ เชื่อในเรื่องเทพเจ้า ภูต ผี เทวดา ลัทธิศาสนาต่างๆ เช่น ลัทธิเทพเจ้าองค์เดียว (monotheism) ลัทธิ เทพเจ้า หลาย องค์ (polytheism) การปกครองโดยสงฆ์ (Buddhist monastic order) สิ่งเหล่านี้ทำให้มนุษย์เกิดความกลัวและความหวัง อุดมการณ์และการบูชาอันต์ด้วยชีวิต

2. ความคิดเกี่ยวกับปรัชญา ในขั้นนี้มีระดับความคิดเชิงปัญญาสูงขึ้น แต่ ก็ยังเป็นความคิดเกี่ยวกับ ความสัมพันธ์กับจักรวาลเกี่ยวข้องกับสิ่งมีชีวิตและไม่มี ชีวิต แต่ไม่เกี่ยวกับศาสนาหรือไม่ใช้ความคิดที่ส่นอง ความจำเป็นทางศาสนา ความเชื่อ มนุษย์พยายามลดความคลุมเครือ หาความกระจ่างในสิ่งแวดล้อมของ จักรวาล

3. ความคิดเกี่ยวกับตนเอง เมื่อมีความรู้เกี่ยวกับจักรวาลและความรู้ทาง ปรัชญาเพียงพอแล้ว มนุษย์ก็ หวนกลับมาคิดถึงตัวเอง คิดถึงบุคลิกลักษณะ โครงสร้างและหน้าที่ของการคิดการกระทำหรือการประพฤติ ปฏิบัติของตนเอง คิดถึงความฉลาด ความโง่ ความจำ ความฝันและสิ่งต่างๆเกี่ยวกับตนเอง ซึ่งเป็น ที่มาของวิชา จิตวิทยาสมัยใหม่

4. ความคิดเกี่ยวกับวัตถุ ได้แก่ความรู้สึกเกี่ยวกับ หิน ดิน น้ำ อากาศ ซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่รอบตัวมนุษย์ และ มนุษย์จำเป็นต้องรู้จัก เพื่อป้องกันอันตราย หรือใช้ประโยชน์จากสิ่งเหล่านี้ การคิดเกี่ยวกับเรื่องเหล่านี้ ทำให้มนุษย์ได้บ่อนานหิน บ่อน้ำมัน บ่อแก๊ส นำมาปรับปรุงการคมนาคมขนส่ง ความคิดความรู้อันแยบยลของมนุษย์ ทำให้มนุษย์รู้จักใช้ประโยชน์จากวัตถุต่างๆ สามารถควบคุมธรรมชาติได้นั่นคือที่มาของความคิดทาง วิทยาศาสตร์ ที่ทำให้เกิดความสะดวกสบาย

5. ความคิดเกี่ยวกับเพื่อนมนุษย์หรือสังคมมนุษย์ ในประวัติศาสตร์มนุษย์มีความคิดเกี่ยวกับเพื่อน มนุษย์ในลักษณะเป็นกลุ่มน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับสัดส่วนที่ทำให้กับเรื่องต่างๆใน 4 ข้อแรก และได้หันมา สนใจเรื่องของเพื่อนมนุษย์เมื่อไม่นานมานี้ โดยอาศัยวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ได้แก่ ความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ระหว่างมนุษย์กับสังคม ภาระหน้าที่ความผูกพันที่มีต่อเพื่อนมนุษย์ต่อสังคม ลักษณะของชีวิตสังคม แนวโน้มทางสังคม ปัญหาสังคม หลักการ การศึกษาวิเคราะห์สังคม อันเป็น ความคิดพื้นฐานของสังคมศาสตร์ในสังคมสมัยใหม่

มงคล หวังสุข ได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษาทางด้านสังคมวิทยาไว้ดังต่อไปนี้

1. ช่วยให้ผู้ศึกษาเข้าใจบทบาท (Role) สถานภาพ (Status) ที่มีต่อสังคม
2. ทำให้ปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมต่างๆได้ดี
3. ทำให้เข้าใจสภาพสังคมที่ตนอยู่อาศัยได้ดียิ่งขึ้น
4. ทำให้ทราบการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและแนวโน้มทางสังคมในอนาคต

5. เพื่อเป็นการรองรับแผนพัฒนาสังคมเศรษฐกิจฯ โดยมุ่งพัฒนาศักยภาพประสิทธิภาพของบุคคลในสังคม (มงคล หวังสุขใจ และคณะ, 2548, น. 20-21)

ผู้เขียนขอสรุปจุดมุ่งหมายของสังคมวิทยาพอเป็นแนวทางของการศึกษาดังต่อไปนี้

1. การเรียนรู้สังคมวิทยาทำให้เรารู้จักตัวเองดีขึ้น เช่น รู้จักบทบาทหน้าที่ของตน รู้จักฐานะตำแหน่งในระบบแบ่งช่วงชั้นของบุคคลในสังคม เข้าใจคุณค่าของตนที่มีต่อคนอื่นและสังคม รวมทั้งรู้แนวทางการสร้างความเจริญให้กับตนในสังคม เป็นต้น ทำให้สามารถที่จะปรับปรุงฐานะและบทบาทของตนเองได้ วางตัวกับผู้อื่นได้ เป็นต้น

2. การเรียนรู้สังคมวิทยาทำให้เรารู้จักผู้อื่นดีขึ้น เช่น รู้จักบทบาทหน้าที่ของผู้อื่น รู้จักตำแหน่งที่ในระบบช่วงชั้นของผู้อื่น รู้จักตำแหน่งคุณค่าของผู้อื่นที่มีต่อตนและสังคม เป็นต้น ซึ่งจะทำให้ไม่เพียงแต่จะวางตนในสังคมได้ถูกต้องเหมาะสมกับกาลเทศะนั้น แต่ยังจะทำให้ไม่ยกตนข่มท่านหรือเห่อเหิมเกินไป เพราะรู้อยู่แก่ใจว่า ตนนั้นต้องพึ่งพาอาศัยผู้อื่นอยู่เช่นเดียวกัน นอกจากนั้น การรู้จักผู้อื่นยังจะทำให้คาดหมายได้ล่วงหน้าว่า เขาจะประพฤติปฏิบัติตนอย่างไร ทั้งต่อตัวเรา ต่อผู้อื่น ต่อสังคม เป็นต้น

3. การเรียนรู้สังคมวิทยาจะทำให้รู้จักสังคม เช่น รู้จักองค์ประกอบว่ามีอะไรบ้าง แต่ละส่วนมีหน้าที่พื้นฐานอย่างไร มีสภาพปกติเป็นอย่างไร เช่น สังคมมีการเปลี่ยนแปลง อยู่เสมอไม่ใช่ภาพนิ่ง สาเหตุที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอาจมาจากภายในหรือภายนอกสังคมก็ได้ รู้จักระเบียบแบบแผนของกลุ่มและสังคม เช่น สถาบันต่าง ๆ ของสังคม เป็นต้น การแบ่งคนออกเป็นช่วงชั้นต่าง ๆ อิทธิพลของสังคมที่มีพฤติกรรมของสังคม ประเพณีของชุมชน เช่น ชุมชนเมืองและชุมชนชนบท พร้อมทั้งลักษณะทั่วไปของชุมชน แนวโน้มและทิศทางการเปลี่ยนแปลง เป็นต้น

4. การเรียนรู้สังคมวิทยาให้แก่วิจัยการเหตุการณ์หรือสถานการณ์อีกแบบหนึ่ง ซึ่งไม่เหมือนกับแง่มุมการคิดถึงเรื่องเดียวกันนี้ของวิทยาศาสตร์สาขา

ต่าง ๆ สำหรับ แง่มุมที่แตกต่างกับวิทยาศาสตร์ธรรมชาติก็อยู่ตรงที่สังคมวิทยามุ่งศึกษาเฉพาะที่มีส่วนหรือมีผลกระทบต่อความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคม

5. การเรียนรู้สังคมวิทยาเป็นวิทยาศาสตร์สาขาหนึ่งในฐานะที่สังคมวิทยาเป็น วิทยาศาสตร์ ย่อมทำให้สามารถเข้าใจ อธิบายเหตุการณ์ได้ พยากรณ์เหตุการณ์ในอนาคตได้ และบางโอกาสก็จะสามารถควบคุมเหตุหรือภาวะการณ์ทางสังคมได้ ประโยชน์ของสังคมวิทยาในแง่นี้จะอยู่ที่ว่า นักสังคมวิทยาจะมีข้อเท็จจริงเกี่ยวกับสังคมในรูปของ ข้อมูลและทฤษฎี สามารถนำมาเป็นประโยชน์ในการวางแผนดำเนินงานแก้ไขปัญหา ต่าง ๆ หรือวางโครงการบำรุงรักษาความเป็นระเบียบเรียบร้อยในสังคมหรือสร้าง ความเจริญก้าวหน้าในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จึงสรุปได้ว่า จุดมุ่งหมายสำคัญของการเรียนรู้สังคมวิทยา คือ ทำให้สามารถการอธิบายพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคมเพื่อให้เราได้เข้าใจ ธรรมชาติของมนุษย์ในอีกแง่มุมหนึ่ง นั้นหมายความว่า การอธิบายพฤติกรรมมนุษย์สามารถทำได้หลายทาง เช่น อธิบายตามหลักความเชื่อทางศาสนาหรืออธิบายโดยใช้สามัญสำนึก ที่เชื่อถือตามๆ กันมา ถูกผิดบ้าง แต่ตามแนวทางของสังคมวิทยา มุ่งอธิบายพฤติกรรมมนุษย์โดยใช้หลักทางวิทยาศาสตร์เป็นเครื่องมือค้นหาความจริง จุดมุ่งหมายสูงสุดของสังคมวิทยาจึงอยู่ที่การพยายามสร้างคำอธิบายหรือทฤษฎีที่เป็นวิทยาศาสตร์เกี่ยวกับพฤติกรรมทางสังคมมนุษย์ นักสังคมวิทยาจึงพยายามชี้ให้เห็นว่าพฤติกรรมทางสังคมของมนุษย์มีแบบแผนที่ซ้ำๆ กันจนสามารถวางเป็นกฎทั่วไปได้และคาดคะเนได้เพื่อนำไปสู่การพัฒนาต่อไป

4. สรุปวิเคราะห์พุทธปรัชญาและสังคมวิทยา

หลักคำสอนสำคัญของพุทธปรัชญาจะเกี่ยวข้องกับหลักคำสอนที่เกี่ยวกับความจริงและหลักปฏิบัติทั้งความจริงภายในและภายนอก ตามความหมายของคำ

ว่า พุทธปรัชญาที่หมายความหมายว่าอะไรคือสิ่งที่จริงแท้คืออะไร อะไรคือเป้าหมายที่แท้จริงในชีวิต โดยการที่พุทธปรัชญา ยอมรับว่าสิ่งที่มีอยู่จริง คือ ความจริงอันสูงสุด (Ultimate Reality) หรือที่เรียกว่า ปรมาตม์สัจจะ มีอยู่ 2 อย่างคือ รูปธรรมและอรูปธรรม ความจริงต่างๆ เหล่านั้นสามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ระดับ คือ 1. ระดับสมมติสัจจะ หมายถึง ความจริงที่ชาวโลกพากันสมมติขึ้น 2. ระดับอริยสัจจะ หมายถึง ความจริงอย่างยิ่ง ความจริงที่เป็นจริงอย่างแน่นอน ความจริงระดับนี้จะต้องใช้ปัญญาที่เกิดจากการระดับจิต ส่วนหลักของสังคมวิทยา เป็นวิชาที่ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องของมนุษย์โดยตรงโดยจะให้ความสำคัญในการศึกษาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์ในสังคมที่หลากหลายมด้วยกันโดยสังคมวิทยามีลักษณะความแตกต่างจากสังคมศาสตร์สาขาอื่นๆ โดยที่สังคมวิทยาจะให้การศึกษานั่นที่สนใจพฤติกรรมทางสังคมทุกด้านไม่ว่าจะเป็นพฤติกรรมทางเศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา ครอบครัว และพฤติกรรมใดๆก็ตามที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับกลุ่มคนไม่ว่าโดยทางตรงหรือทางอ้อม ซึ่งทางสังคมวิทยาจะทำการศึกษาสังคมโดยใช้วิธีการแบบวิทยาศาสตร์ที่สามารถอธิบายเป็นทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์ โดยจุดมุ่งหมายของสังคมวิทยา เพื่อทำความเข้าใจบทบาทสถานภาพ ที่มีต่อสังคม เพื่อช่วยให้คนในสังคมปรับตัวเข้ากับสภาพสังคมต่างๆได้ เพื่อให้เข้าสู่สภาพสังคมที่ตนอยู่อาศัยได้ดียิ่งขึ้น

เมื่อพิจารณาถึงบริบททางการศึกษาระหว่างพุทธปรัชญาและสังคมวิทยา จากการศึกษาทำให้พบองค์ความรู้สำคัญนั่นคือ การนำทั้งสององค์ความรู้มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดทฤษฎีทางการศึกษาในบริบทที่กว้างขึ้น หมายถึงการไม่จำกัดขอบเขตการศึกษา โดยการนำทั้งสองสาขาวิชามาพิจารณาต่อประเด็นต่างๆ ที่มีความละเอียดซับซ้อนที่ต้องอาศัยหลายๆศาสตร์ทฤษฎีมาวิเคราะห์เพื่อให้เกิดความครอบคลุมและเปิดมุมมองทางความคิดต่อเรื่องต่างๆ เช่นการนำประเด็นทางสังคมศาสตร์มาวิเคราะห์ในแนวทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เข้าใจในบริบท

ทางสังคมวัฒนธรรม โดยใช้กระบวนการทัศน์เชิงพุทธมาจับประเด็นเกี่ยวกับปัญหาทางสังคม เพื่อให้เข้าใจความละเอียดซับซ้อนต่อบางเรื่องที่ยากแก่การอธิบายให้เห็นมโนทัศน์ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น เพื่อให้เกิดแบบแผนที่ชัดเจนต่อแนวทางการศึกษา ผู้เขียนพบว่า องค์ความรู้ที่สำคัญคือการหลอมรวมองค์ความรู้ทั้งทางสังคมวิทยาและพุทธปรัชญา เพื่อให้เกิดกรอบการพัฒนาทางการศึกษาอันเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนามนุษย์และการพัฒนาสังคม ซึ่งทั้งสองศาสตร์ทฤษฎีต่างมุ่งเน้นต่อการพัฒนาสังคมและมนุษย์เป็นพื้นฐาน และเพื่อยกระดับการพัฒนาให้สูงขึ้นต่อวงการการศึกษา บนพื้นฐานการศึกษาปรัชญาทางสังคมตามหลักพุทธปรัชญาได้เสนอให้ใช้ความรู้เชิงปริยัติหรือความรู้เชิงทฤษฎีเพื่อนำมาประยุกต์ใช้เป็นวิถีทางแห่งการปฏิบัติ การนำเสนอหลักธรรมอันเป็นวิถีทางที่เสนอต่อบุคคล ต่อองค์กร ต่อชุมชน โดยมีความมุ่งหมายเพื่อการจัดระเบียบสังคมโดยใช้หลักจริยธรรมและศีลธรรมมาเป็นเกณฑ์การตัดสินและขอบเขตแห่งการปฏิบัติ ดังนั้นการศึกษาวิเคราะห์พุทธปรัชญาและสังคมวิทยาสามารถก่อให้เกิดการรวมกลุ่มทางการศึกษาที่ใช้หลักการ ‘ปรัชญาสังคมประยุกต์’ โดยมีได้มุ่งเน้นที่ศึกษาเพียงทฤษฎีทางสังคมวิทยาเพียงอย่างเดียว แต่ยังเสนอหลักความรู้ความจริงและเสนอวิธีการแก้ปัญหาต่างในระดับชีวิตและระดับสังคมในมุมมองทางปรัชญา และวิธีคิดทางพุทธปรัชญาต่อปัญหาชีวิตและปัญหาสังคม

ความสำคัญของทฤษฎีทั้งสองคือการพยายามเข้าสู่ความจริงและการนำไปสู่การแก้ไขปัญหา ซึ่งปัญหาล้วนเป็นความทุกข์ที่มนุษย์ทุกคนในสังคมล้วนต้องการพยายามหลีกเลี่ยงและก้าวพ้นต่อปัญหาที่ทำให้เกิดความทุกข์เหล่านั้น ความทุกข์ที่เกิดขึ้นล้วนเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนา แต่ก็เป็นจุดเริ่มต้นให้มนุษย์หันมาสนใจตนเอง เพื่อให้สร้างเครื่องมือในการต่อสู้กับความทุกข์และปัญหาเหล่านั้น แม้จะเป็นอุปสรรคแต่กล่าวได้ว่า สามารถนำมาเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดความคิดทางการศึกษาในด้านต่างๆ ความพยายามในการแก้ไข ล้วนเป็นขั้นตอน

ของการพยายามจัดอุปสรรคที่ก่อให้เกิดความทุกข์ สังคมวิทยาในศาสตร์สาขา
เองก็ล้วนต้องมีความมุ่งหมายเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของมนุษย์ โดยการ
พยายามเข้าใจปรากฏการณ์ต่างๆที่เกิดขึ้นภายในสังคม เศรษฐกิจ การเมือง
วัฒนธรรม ในรูปแบบที่แตกต่าง การยอมรับและเปิดกว้างทางการศึกษาต่อ
ประเด็นต่างๆเพื่อการเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดในการดำรงชีวิตของมนุษย์ คือการเข้า
หาความสุขและหลีกเลี่ยงความทุกข์ อันเป็นพฤติกรรมพื้นฐานของมนุษย์ในสังคม
ภายใต้สภาพเงื่อนไขของสังคมอันนำไปสู่การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

- คณาจารย์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2550). *ประวัติ
พระพุทธศาสนา*, กรุงเทพฯ : นวสาส์นการพิมพ์.
- คำนวล คำณิ. (2560). แนวคิดพุทธปรัชญาในวรรณกรรมหนังสือชุด เรื่องทำ
ขวัญฉบับสถาบันทักษิณคดีศึกษา. *วารสารวิชาการ คณะมนุษยศาสตร์
และสังคมศาสตร์*, 13(2), 105-153.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์ และคณะ. (2540). *สังคมวิทยา*. พิมพ์ครั้งที่ 8, กรุงเทพฯ :
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์. (2562). *ปรัชญาทางสังคมแห่งพระพุทธศาสนา*. นนทบุรี:
หจก.นิติธรรมการพิมพ์.
- ชัยวัฒน์ อัตพัฒน์. (2553). *เอกสารประกอบคำบรรยาย พป 307 สัมมนา
สารัตถะแห่งพระพุทธศาสนาและ ปรัชญา*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัย
มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- दनัย ไชยโยธา (2534). *พื้นฐานทางสังคมวิทยาการศึกษา*. กรุงเทพฯ :

โอเดียนสโตร.

ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา. (2536). *ปรัชญาตะวันออก*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร.

บุญมี แทนแก้ว. (2544). *ปรัชญาเบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ :

โอ . เอส . พรินต์ติ้ง.

บุญมี แทนแก้ว. (2545). *พุทธปรัชญาเถรวาท*. กรุงเทพฯ : โอ. เอส.

พรินต์ติ้ง เฮาส์.

ปรุทม์ บุญศรีตัน. (2556). *เอกสารประกอบการสอนพุทธปรัชญา*. เชียงใหม่:

ภาควิชามานุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

ประเสริฐ แยมกลิ่นฟุ้ง. (2540). *การจัดระเบียบทางสังคม*. กรุงเทพฯ : ภาควิชา

สังคมวิทยาและมานุษยวิทยา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). (2564). *ปรัชญากรีก : บ่อเกิดภูมิปัญญา*

ตะวันตก. พระนครศรีอยุธยา: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). (2533). *วิธีคิดตามหลักพุทธธรรม*.

กรุงเทพฯ: ปัญญา.

มงคล หวังสุขใจ และคณะ. (2548). *สังคมวิทยาเบื้องต้น*. พิมพ์ครั้งที่ 8.

กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีปทุม.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลง*

กรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

วิโรจ นาคชาตรี. (ม.ป.ป.). *พุทธปรัชญาเถรวาท*. กรุงเทพฯ:

มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์. (2523). *หลักสังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

สุนทร ณ รัชชี. (2552). *พุทธปรัชญาจากพระไตรปิฎก*. กรุงเทพฯ: ศูนย์พุทธศาสน์

ศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สนธยา พลศรี. (2541). *สังคมวิทยาเบื้องต้น*. สงขลา : สถาบันราชภัฏสงขลา.

สุพัตรา สุภาพ. (2545). *สังคมวิทยา*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิชย์.

สมภาร พรหมทา. (2531). *กาลและอวกาศในพุทธปรัชญาเถรวาท*.

(วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาปรัชญา บัณฑิตวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย).

สุรพงษ์ โสธนะเสถียร. (2552). *วิทยปรัชญา*. กรุงเทพฯ: ประสิทธิ์ภัณฑ์
แอนด์ พริ้นติ้ง.

สุเทพ สุวีรางกูร. (2537). *สังคมวิทยาเบื้องต้น*. นครปฐม : โครงการผลิตสื่อการ
สอนพระพุทธศาสนา ตามแนวทางปฏิรูปการศึกษา ภาควิชารัฐศาสตร์
และเศรษฐศาสตร์คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.

สถิต วงศ์สุวรรณค์. (2541). *ปรัชญาตะวันออก*. กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์.